

Чернігівська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка
Чернігівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С.
Грушевського НАН України
Чернігівська обласна організація Всеукраїнської спілки краєзнавців

*Серія “Історики та
краєзнавці Чернігівщини”
Вип.*

15

Юрій Степанович Виноградський
(Бібліографічний показчик)

Чернігів - 2010

Юрій Степанович Виноградський: (Бібліогр. покажч.) /Упоряд. В. М. Пригоровський, П. В. Грищенко; Наук. ред. О. Б. Коваленко; Ред. І. Я. Каганова; Відп. за вип. П. В. Грищенко. – Чернігів, 2010. – 21с. – („Історики та краєзнавці Чернігівщини”; Вип. 15).

Редакційна колегія серії

„Історики та краєзнавці Чернігівщини”

О. Б. Коваленко (голова), П. В. Грищенко (заступник голови), І. Я. Каганова (відповідальний секретар), С. Л. Лаєвський, Д. М. Никоненко, Л. В. Студьонова

Упоряд.: В. М. Пригоровський, П. В. Грищенко

Наук. ред.: О. Б. Коваленко

Ред.: І. Я. Каганова

Відп. за вип.: П. В. Грищенко

Комп’ютерне макетування: О. В. Дорохова

Ризограф Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка

Тираж 150

КРАЄЗНАВЕЦЬ – ЕНЦИКЛОПЕДИСТ Ю. С.

Навколо світ багатомовний,

Круг Сосниці – одні дива.

Їх Виноградський невгамовний

Для нас натхненно відкривав.

М. Адаменко

Цей полум'яний дослідник рідного краю таки справді був невгамовним. Історик, археолог, етнограф, фольклорист, музеєзнавець, архівіст, лінгвіст, він невтомно трудився на ниві науки.

Народився Юрій Степанович Виноградський 23 квітня 1873 р. у Сосниці в сім'ї священика. Закінчивши приходське училище, продовжив навчання в Чернігівській чоловічій гімназії. Срібна медаль, що її незабаром одержав як один з кращих випускників, увінчала його старанність. А підпільний самоосвітній гурток, який там діяв, значно розширив і поглибив його світоглядні набутки. У гуртку Ю.Виноградський читав Тараса Шевченка, Чернишевського, Добролюбова. І вже тоді чітко визначив свій життєвий девіз – „Вірно служити народові”. Згодом він власноручно вписав цей девіз до Статуту Чернігівського студентського земляцтва, активним членом якого був.

Чарівна природа Придесення, душевні, щирі поліщуки, батьківська хата на Бордоносівій кручі, гімназичне навчання в Чернігові – усе це складало його особливий внутрішній світ, формувало людину виняткової доброти й благородства. З дитячих вражень виніс він спогади про своїх земляків – сіверян. Про сосницьких козаків. Про кобзарство і ткацтво, дігтярство і риболовлю. Про чумацтво.

Останнє вважалось престижним візницько – торговельним промислом аж до відкриття руху по Лібаво – Роменській залізниці. У Сосниці проводжали чумацькі валки у Крим та на Дін напровесні. Біля Покровської церкви (там правив службу Юрійв батько) робились тривалі зупинки, відбувався спільний молебень. Матері благословляли синів, дружини – чоловіків, сестри – братів. А діти вдовольнялися тим, що й самі були безпосередніми свідками цього вражаючого видовища.

Навчаючись удома, а потім у Чернігові, він пильно вдивлявся у навколишню дійсність, вслухався в народну мову, залюбки описував місцеві говірки, збирав фольклор. А розв'язання соціальних незлагод вбачав у тому, щоб узаконити справедливість. Це й визначило його майбутню професію: у 1892 – 1896 рр. Ю. Виноградський навчався на юридичному факультеті Київського університету св. Володимира.

Одержавши диплом юриста, молодий правознавець деякий час ще залишався у Києві як кандидат на посаду в судовому відомстві. За активну участь у Всеросійському перепису населення (1897 р.) удостоївся бронзової медалі, яку мав право носити на стрічці „из государственных цветов”.

Того ж таки року він врешті-решт був „определен на службу» в розпорядження Варшавської Судової Палати на терені Царства Польського, що тоді входило до складу Російської

імперії. Ю.С. Виноградський обіймав переважно „канцелярские должности” й водночас брав участь у роботі Контрольної комісії по спорудженню й своєчасному введенню в дію Варшавського Головного архіву давніх актів.

У травні 1907 р. Ю.С. Виноградський був призначений членом Петриківського окружного суду. Працював у Польщі, займався судовими справами і водночас плідно контактував з Варшавським університетом, при якому досить активно діяло Товариство історії, філології та права, членом якого Ю.С. Виноградського обрали напередодні Першої світової війни.

Свої відпустки молодий юрист проводив у рідній Сосниці, з глибокою зацікавленістю вивчав історію Сіверської землі, місцеві старожитності, збирав пам'ятки фольклору та етнографії.

З початком Першої світової війни Ю.С.Виноградський за сімейними обставинами повернувся на Чернігівщину. Опинившись у губернському місті, він деякий час працював у суді й продовжував свої наукові студії. Провідним центром історико – краєзнавчого руху вважалась тоді Чернігівська губернська вчена архівна комісія, членом якої невдовзі обрали й Ю.С.Виноградського. Тоді ж у Чернігові він став одним із фундаторів місцевого видавництва „Сіверянська думка”, а згодом очолив Товариство охорони пам'яток старовини та мистецтва. А коли в березні 1919 р. у складі Чернігівського губвідділу народної освіти був утворений Комітет з охорони пам'яток мистецтва і старовини, Ю. Виноградського призначили першим його головою.

Під керівництвом Ю.С. Виноградського комітет проводив значну організаційну роботу щодо виявлення і обстеження архівів, бібліотек, приватних колекцій, наполегливо дбав про поповнення музеїв новими експонатами. У складну повоєнну добу цей комітет фактично й поклав початок музейному та архівному будівництву в губернії, всіяко сприяв збереженню історико – культурної спадщини.

Навесні 1920 р. Ю.С. Виноградський виїхав у відрядження до Сосниці. „Вследствие телеграммы Сосницкого Унаробраза за №806 я, – писав він пізніше, – по Постановлению коллегии Губнаробраза от 16 марта с.г. был командирован в Сосницу для музейной работы, а также для исследования и охраны памятников старины и искусств в Сосницком уезде с предоставлением мне права подобного же рода работы в Борзнянском, Кролевецком и других уездах Черниговской губернии”.

Відтоді він залишився у Сосниці назавжди. З його ініціативи був створений Сосницький історико – археологічний та етнографічний музей, що вважався одним з кращих музеїв цього типу в Україні; розгорнулась масштабна робота по ґрунтовному вивченню краю.

Тільки в 1927 р. краєзнавець двічі відвідав Бурімську неолітичну стоянку, де відшукав понад 100 глиняних і кремінних артефактів. Вивчив, визначив розміри та наніс на план городище у Волосківцях. Обстежив урочище „Городок” поблизу села Ляшківці, „Городок” на окраїні с. Змітнів. Побував на кручі Весняній поблизу села Оболоння. Відвідав і описав Феськівське городище та „городок Чамаров”.

Досліджуючи духовну культуру, Ю.Виноградський записував водночас і відомості про походження місцевих географічних назв, звіряв їх з історичними джерелами, ретельно вивчав специфіку колонізаційних рухів, культурних впливів.

Йому належала провідна роль у роботі Сосницького науково–дослідного товариства, що заявило про себе вже на початку 1921 р. і навіть мало свій філіал у Мені. Це товариство

складалося з двох секцій – історико–соціально–економічної та природничо–математично–методичної.

Свої краєзнавчі статті, наукові розвідки й повідомлення дослідник публікував у виданнях Всеукраїнської Академії Наук, а з її Історико – географічною комісією постійно співпрацював. Комісія займалась складанням Історико – географічного словника України, і її регулярні засідання не обходились без Виноградського.

Але стандартне звинувачення в причетності до „контрреволюційної української націоналістичної організації” невдовзі було пред’явлено й краєзнавцю. У червні 1938 р. Ю.Виноградського заарештували, в грудні звільнили з-під арешту, і він продовжив свою подвижницьку працю.

Під час Великої Вітчизняної війни Ю.С.Виноградський доклав максимум зусиль, аби зберегти музейні надбання від чужинців, за що й був пізніше гідним чином відзначений. Нагорода медаллю „За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945рр.” стала почесним визнанням його особистих заслуг.

За більш ніж 30 літ своєї невтомної діяльності на посадах завідувача та наукового співробітника музею Ю.С.Виноградський відкрив і обстежив понад 50 стоянок епохи неоліту та бронзи, 9 давньоруських городищ, виявив і зібрав унікальні колекції кам’яних сокир, молотків, наконечників стріл, фрагментів керамічного посуду, виробів з бронзи. Брав участь в археологічних експедиціях Інституту історії матеріальної культури Академії наук СРСР та Інституту археології Академії наук УРСР (1946, 1949, 1954 рр.), проводив самостійні розкопки.

Спираючись на доробок своїх попередників, Ю.Виноградський фактично започаткував новий етап у розвитку археологічних досліджень на території Чернігівщини.

Він багато знав і писав про економіку краю, про культуру і побут сіверян. Перу Виноградського належить ґрунтовне дослідження родоводу свого великого земляка О.П.Довженка, чимало цікавих документальних розвідок з історії міст і сіл Чернігово-Сіверщини.

Помер Ю.С. Виноградський 4 березня 1965 року. Нині його ім’я увічнено в назвах заснованого ним Сосницького музею та однієї з найкрасивіших вулиць Сосниці.

* * *

Бібліобліографічний покажчик „Юрій Степанович Виноградський” продовжує серію „Історики та краєзнавці Чернігівщини”. Бібліографію праць Ю.С.Виноградського і літератури про нього укладено за хронологічним принципом з наданням порядкового номера кожній позиції.

Добір праць і літературних джерел завершено у грудні 2009 року.

Бібліографічний опис видань здійснено відповідно існуючим державним стандартам та згідно рекомендацій ЦНБ ім. В.І.Вернадського по складанню та оформленню бібліобліографічних покажчиків.

Посібник супроводжується допоміжним довідковим апаратом, що складається з «Алфавітного покажчика праць Ю.С.Виноградського», «Іменного покажчика» та «Географічного покажчика».

Видання розраховано на науковців, викладачів та учителів, студентів, працівників бібліотек, музеїв, архівів та краєзнавців.

ПРАЦІ Ю.С.ВИНОГРАДСЬКОГО

1925

1. [ПОВІДОМЛЕННЯ про діяльність Сосницького історико-археологічного та етнографічного музею з дня його заснування] //Бюлетень Кабінету антропології та етнології ім. Хв. Вовка. – К., 1925. – Ч. 1. – С. 26.

1926

2. КОБЗАР П.В. Кулик //Етнографічний вісник. – К., 1926. – Кн. 3. – С. 64 – 66.

1927

3. МАРІЯ Дорошиха //Історико – географічний збірник. – К., 1927. – Т.І. – С. 32 – 39.

1928

4. ДО ДІАЛЕКТОЛОГІЇ Задесення //Український діалектологічний збірник. – К., 1928. – Кн. 1. – С. 143 – 169.

5. СЕРЕДНЯ Чернігівщина наприкінці XVIII та на початку XIXв. //Історико – географічний збірник. – К., 1928. – Т.ІІ. – С. 185 – 203.

6. СОСНИЦЯ та її околиці.: Топографічні й археологічні матеріали, перекази та історичні відомості //Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали. – К., 1928. – С. 147 – 169.

7. СПІВАК Антін Матющенко та його репертуар //Етнографічний вісник. – К., 1928. – Кн. 7. – С. 60 – 66.

1929

8. ДО ІСТОРІЇ колонізації середньої Чернігівщини //Історико – географічний збірник. – К., 1929. – Т.ІІІ. – С. 209 – 219.

1931

9. АРХЕОЛОГІЧНІ розшуки на Сосниччині 1927 р. //Хроніка археології та мистецтва. – К., 1931. – Вип. 5. – С. 33 – 44.

10. ДО ІСТОРІЇ колонізації середньої Чернігівщини, ч. IV. Литовська зверхність. Московське урядування (рр. 1356 – 1503 – 1618) //Історико – географічний збірник. – К., 1931. – Т.ІV. – С. 109 – 143.

1936

11. ВІК торфу на в'юниському болоті //За соціалістичну Сосниччину (Сосниця). – 1936. – 24 трав.

12. РІДКІ знахідки речей з бронзи //За соціалістичну Сосниччину. – 1936. – 4 квіт.

13. ШКОЛИ на Сосниччині //За соціалістичну Сосниччину. – 1936. – 14 черв.

1937

14. РІДКІ наукові знахідки //Зоря комуни (Сосниця). – 1937. – 24 жовт.

15. СОСНИЦЬКІ торфовища //Зоря комуни. – 1937. – 2 жовт.

1938

16. НА ДОПОМОГУ музею В.І.Леніна //Зоря комуни. – 1938. – 18 лют.

1940

17. ЗРУШЕННЯ криги та замерзання р. Убеді й інших річок //Зоря комуни. – 1940. – 8 груд.

18. ПРО ПОВІДЬ в Сосницькому районі (з явищ природи) //Зоря комуни. – 1940. – 30 берез.

19. УБЕДЬ (загальні дані) //Зоря комуни. – 1940. – 22 листоп.

1941

20. ВЕЛИКІ повіді //Зоря комуни. – 1941. – 24 січ.

21. Пам'ятки первисно – общинного ладу //Зоря комуни. – 1941. – 7 лют., 9 лют.

1942

22. СОСНИЦЬКИЙ музей //Українське Полісся (Чернігів). – 1942. – 10 черв.

Співавт.: В.Білоровська.

1946

23. АРХЕОЛОГІЧНА експедиція на Сосниччині //Червоний прапор (Сосниця). – 1946. – 8 серп.

24. БІЛЬШЕ уваги садівництву //Червоний прапор. – 1946. – 3 жовт.

25. З ПИТАНЬ садівництва //Червоний прапор. – 1946. – 18 лют.

26. ІНТЕРЕСНІ знахідки //Червоний прапор. – 1946. – 13 жовт.

27. КЛІМАТ Сосницького району //Червоний прапор. – 1946. – 9 черв.

28. НАУКОВА робота Сосницького музею в 1945 р. //Червоний прапор. – 1946. – 13 січ.

29. ПРО ШКІЛЬНУ виставку //Червоний прапор. – 1946. – 5 верес.

1949

30. АРХЕОЛОГІЧНІ розкопки в околицях м. Сосниці //Червоний прапор. – 1949. – 15 верес.

Співавт.: Д.Лав'юк.

31. НАУКОВО – дослідницька експедиція в Сосницькому районі //Десн. правда (Чернігів). – 1949. – 27 верес.

Співавт.: Д.Лав'юк.

32. ОРГАНІЗОВАНО виставку [з нагоди 30-річчя смерті М.Щорса] //Червоний прапор. – 1949. – 28 серп.

Співавт.: Д.Лав'юк.

1950

33. В СОСНИЦЬКОМУ краєзнавчому музеї //Червоний прапор. – 1950. – 14 верес.

1952

34. РАННЕСЛАВЯНСКИЕ памятники в окрестностях г. Сосницы //Краткие сообщения Института археологии АН УССР. – К., 1952. – Вып. 1. – С. 50 – 52.

1955

35. АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ работы Сосницкого историко – краеведческого музея //Краткие сообщения Института археологии АН УССР. – К., 1955. – Вып. 5. – С. 86 – 93.

1957

36. НАЗВИ міст, сіл та річок Чернігівщини //Мовознавство. – К., 1957. – Т. XIV. – С. 29 – 39.

37. ХОЛМИ //Мовознавство. – К., 1957. – Т. XIV. – С. 12.

1958

38. УНІКАЛЬНИЙ експонат районного музею //Вечірній Київ. – 1958. – 11 жовт.

Співавт.: Д.Лав'юк.

1959

39. БЕРЕЖІТЬ пам'ять минулого //Червоний прапор. – 1959. – 14 серп.

Співавт.: Д.Лав'юк.

40. БУДІВНИЦТВО Сосницького цегельного //Червоний прапор. – 1959. – 8 лип.

41. В ЛІСАХ понад Убеддю //Червоний прапор. – 1959. – 19 груд.

42. ГЕРБ Сосниці //Червоний прапор. – 1959. – 1 листоп.

Ст. опубл. під псевдонімом Ю.Степанов.

43. ДЕ БУЛА в Сосниці кріпость //Червоний прапор. – 1959. – 11 жовт.

44. З МИНУЛОГО Сосниці //Червоний прапор. – 1959. – 27 верес.

45. ЗАДЕСЕННЯ //Червоний прапор. – 1959. – 24 листоп.

46. ЗВІДКИ назва річки Убідь // Червоний прапор. – 1959. – 4 верес.

Співавт.: Д.Лав'юк.

47. ЗВІДКИ ці назви //Червоний прапор. – 1959. – 23 серп.

Про назви сіл Велике Устя та Мале Устя Сосницького р-ну.

48. НА ЛУКАХ Сосниччини //Червоний прапор. – 1959. – 17 груд.

49. СОСНИЦЬКИЙ степок //Червоний прапор. – 1959. – 8 груд.

50. СОСНИЦЬКИЙ Тарас Бульба //Червоний прапор. – 1959. – 4 жовт.

Яків Скидан – сосницький полковник. XVII ст.

51. ХУТІР Синютин //Червоний прапор. – 1959. – 1 листоп.